

33 küsimust ja vastust

UKRAINA
UKRAINA

kohta

Koostanud Heinike Heinsoo

Toimetanud Anu Nurk ja Piret Ruustal
Kujundanud Piia Maiste
Kaardid Rein Kask

Fotod: Autori erakogu, Maksym Bilozor, Flickr, Wikimedia Commons,
www.unsplash.com

© Heinike Heinsoo ja kirjastus Argo, 2022
Kõik õigused kaitstud.
www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-97-5
Trükitud trükikojas Paar

Tänapäeva maailmas asub Ukraina Eestile üsna lähedal. Kiire autoga võib Ukraina pealinna Kiievisse jõuda ühe pika päevaga. Ukraina ajalugu erineb päris palju Eesti ajaloost. Ukrainlased on kujunenud Kesk-Euroopa ja Venemaa vahel, meie puhul lisandub veel Põhja-Euroopa mõju. Lääne-Ukraina on pikalt olnud Poola ja Austria mõjusfääris, Ida-Ukraina Venemaa koosseisus. Eesti elu on kujundanud peamiselt sakslased, rootslased ja venelased. Vaatamata erinevatele võõrvõimudele on eestlased aga ikka eestlased ja ukrainlased ukrainlased. Mõlemal rahval on oma rahvuslik iseloom, mida ajalootuuled on vorminud.

Selles raamatus on esitatud 33 küsimust Ukraina ja ukrainlaste kohta. Vastustes on vahel ka paralleele Eesti ja eestlastega. See väike tutvustus aitab loodetavasti paremini mõista kangelaslikku ukraina rahvast. Toodud arvudesse tuleks suhtuda leebelt, sest eri allikates võivad need olla üsna erinevad. Asja olemust see siiski ei muuda.

1. Kas Ukraina on suur maa?

Kui arvame, et Eesti on väike, siis päris nii see ei ole. Eestist on pindalalt väiksemad sellised Euroopa riigid nagu Šveits, Holland, Sloveenia, Belgia, Makedoonia, Taani, Moldova ... Ukrainaga võrreldes on Eesti siiski väike. Ukraina on Venemaad arvestamata pindalalt suurim Euroopa riik. Ukraina sisse võiks ära paigutada kõik Eestist väiksemad Euroopa riigid ja pealekauba Saksamaa. Või siis Prantsusmaa ja poolteist Eestit. Pindalalt on Ukraina maailmas 45. riik. Elanikke on Ukraina ametlikes piirides üle 40 miljoni. Selle poolest on Ukraina maailmas 35. kohal.

Eestist on Ukraina pindala poolest niisiis 11 korda ja rahvaarvult 36 korda suurem. Ainuüksi Harkivi linnas on veidi rohkem elanikke kui terves Eestis, pealinnas Kiievis aga elab ligi kolm miljonit inimest. Endisel Nõukogudemaal oli kombeks, et linnadesse, kus oli üle miljoni elaniku, ehitati metroo. Kiievis alustas see tööd 1960. aastal, Harkivis 1975. aastal, Krõvõi Rihhi „metrootramm“ järgnes 1986. aastal ja juba pärast nõukogude aega, 1995. aastal, lisandus veel Dnipro metroo, kus ühel seitsmekilomeetrisel liinil on kuus jaama.

2. Mida Ukraina nimi tähendab?

Ukraina nime päritolu on ajaloolaste ja lingvistide tähelepanu pälvinud juba ammu, kuid täiesti üksmeelele pole jõutud. Toome ära kaks peamist nimeseletust.

Sõna *ukraina* esineb vanades kroonikates „ääremaa“, „piirimaa“, „serva“, „ääre“ tähenduses juba 12. sajandil, kuid ei tähista siis veel hilisemat Ukrainat. Seda tõlgendust – et tegemist olevat olnud ja on just (nende poolt vaadates) ääre- või piirialaga – on traditsiooniliselt toetatud Venemaal ja minevikus ka Poolas, kelle mõju ja võimu all Ukrainal sajandeid elada tuli. Võiks öelda isegi nii, et kui vene või vahel ka ukraina keeles öeldakse „Ukrainas“ (seesütlev) nii, et pannakse maa nime ette eessõna *na*, siis on tegemist just säärase Ukrainat alavääristava ja ennast upitava suhtumisega: Ukrainal, st „meie, venelaste ääremaal“ (alalütlev). Tegelikult, Ukraina ja ukrainlaste suhtes lugupidava suhtumise korral kasutatakse muidugi seesütleva käände eessõna *в*.

Piirkond Dnepri mõlemal kaldal, mida algselt Ukrainaks kutsuti

Kui minna ajaloos tagasi Ukraina nime selgema kasutuse algusaegadesse, siis tähistas see tollal tänase Ukraina südamaad piki Dnepri mõlemat kallast Kiievi ümbrusest kuni suurte kärestikeni. See sõna tähistas niisiis jõeäärset maad, mingis muus mõttes see kellegi või millegi suhtes ääre- või piirimaaks ei olnud. Hiljem laienes nimetus kogu ukrainlaste asualale. Sellega haakub ka teine nimeseletus, mis lähtub sõnadest *край, країна*, „maa“, „kodumaa“.

Õhtune Ukraina küla Konstantin Krõžitski maalil (1901)

3. Mis on Parem- ja Vasakkalda-Ukraina ning mis Lääne- ja Ida-Ukraina?

Tänapäeva eesti keel on moodustunud kahe vana hõimukeele – põhjaeesti ja lõunaeesti baasil. Soomes on keelelised ja kultuurilised erinevused Páris-Soome, Häme, Savo ja Karjala vahel. Põhjused on ajaloolised. Ukrainas eristatakse Parem- ja Vasakkalda-Ukrainat. See jaotus ei kattu aga Lääne- ja Ida-Ukraina mõistetega.

Paremkalda-Ukraina ja Vasakkalda-Ukraina on ajalooline jaotus, mis tekkis 1667. aastal pärast Andrussovo vaherahu. Paremkalda-Ukraina asus Dnepri paremal, läänekaldal, hõlmates Kiievimaa, Volõõnia ja Podoolia. See ala jäi Andrussovo vaherahu põhjal Poola valdusse, ülejäänud (koos Kiievi linnaga jõe paremal kaldal) liideti Moskva tsaaririigiga.

Vasakkalda-Ukraina asus Dnepri vasakul, idakaldal ja sellest sai seejärel terveks sajandiks autonoomne kasakariik, mida juhtis hetman koos kasakavanemkonnaga. Tegelikult oli hetmaneid ajuti mitu, nii Venemaa, Poola-Leedu kui isegi Türgi alamluses. Vene võimualal likvideeriti autonoomne hetmaniriik lõplikult aastal 1764. Ka Poola võimualal, Paremkalda-Ukrainas, kehtis piiratud autonoomia, kuni seegi ala läks 1793. aastal Poola jagamiste käigus Venemaa koosseisu.

Tänapäeval nimetatakse Lääne-Ukrainaks põhiliselt seda ala, mis kuulus pärast Poola jagamisi kuni Esimese maailmasõjani Austria-Ungari mõjusfääri, seejärel aga 1939. aastani Poola, väiksemas osas ka Tšehhoslovakkia ja Rumeenia koosseisu, Ida-Ukrainaks aga territooriumi, mis oli Vene keisririigi ja seejärel Nõukogude Liidu koosseisus. Lääne-Ukrainas asuvad Galiitsia, Volõõnia, Podoolia, Taga-Karpaatia, Bukoviina ja Lääne-Polesje. Ida-Ukraina on kõik ülejäänud Ukraina ajaloolised maakonnad. Lääne-Ukraina ei kuulunud enne Hitleri-Stalini sobingut üldse Vene võimu alla. Poola esimesel jagamisel 1772. aastal läks suur osa Galiitsiast poolakate käest austerlaste kätte ja seda hakati nimetama Galiitsia ja Lodomeeria Kuningriigiks, pealinnaga Lembergis (Lviv). Sisuliselt domineeris neil aladel edasi poola šlahta – aadel, mõisnikkond.

Midagi samalaadset võib täheldada ka Eestis. Ehkki meie alad läksid 1710. aastal Vene impeeriumi võimu alla, jäid eestlaste üle valitsema baltisaksa aadlikud. Galiitsia idaosas olid ülekaalus ukrainlased (ehk ruteenid, nagu Habsburgid oma riigi alale jäänud ukrainlasi nimetasid), lääneosas poolakad. Provintsis elas ka arvukalt juute. Kui Austria keisririik 1867. aastal Austria-Ungari kaksikmonarhiaks ümber kujundati, jäi Galiitsia ja Lodomeeria Kuningriik selle Austria poole (Tsisleitaania) kroonimaaks, kus ametlikuks keeleks oli saksa keele kõrval endiselt poola, kuid mitte ukraina keel.

Esimese maailmasõja tulemusel Austria-Ungari lagunes. Koos Bukoviina ja Taga-Karpaatiaga kuulutas Ida-Galiitsia end 19. oktoobril 1918 Lääne-Ukraina Vabariigi nime all iseseisvaks, kuid see jäi väga üürrikeks. 1. novembril 1918 sai Lääne-Galiitsia taastatud Poola Vabariigi osaks. Järgnes kaks aastat ägedat võitlust Ukraina põhialadel loodud Ukraina Rahvavabriigi, Nõukogude Venemaa, Vene valgekaartlaste, Poola jt vahel. 18. märtsil 1921 sõlmiti Läti pealinnas Riias lõpuks rahu ühelt poolt Nõukogude Venemaa (ka Valgevene Nõukogude Vabariigi nimel) ja Ukraina Nõukogude Vabariigi ning teiselt poolt Poola vahel, millega põhiosa Lääne-Ukrainast jäi viimasele.

Ukraina ajaloolised piirkonnad